

EZERKILENC SZÁZ- TIZENHÉT

Az ilyen öregeknek, vagyis hogy a nálam még sokkal fiatalabbaknak is, mindazoknak, akik már a rendszerváltás előtt nőttek fel, még csak-csak eszükbe jut valami 1917-ről. A NOSZF. A nagy októberi szocialista forradalom. (Ma már csupa kisbetűvel. Mert sem nagy, sem októberi, sem szocialista, sem forradalom nem volt. Legyen kis novemberi bolsevik puccs.) Ezt még ünnepeltük is, persze novemberben. Mert a nagy októberi novemberben volt. Ez azonban minden. Mi volt még abban az évben? Mielőtt még megnéztem volna az interneten, eszembe jutott, hogy a februári forradalom is akkor volt. Márciusban persze, de mindegy. Aztán az internetről kiderült, hogy sok minden volt – miközben persze folyt a háború –, titkos, meg tán nem is olyan titkos tárgyalások, meg hogy újraindult a tengeralattjáró-háború, s hogy az USA belépett a háborúba az entente – most már antantnak írják, erősen úgy néz ki – oldalán. Hogy az oroszok most már a forradalmaikkal, nem pedig a háborúval voltak elfoglalva, az biztos. Nagyon rosszul jött ez az antantnak, de az USA belépése aztán kontrakarírozta a dolgot, s így mégis a javukra dőlt el a háború, s ennek következtében az ilyen-olyan tárgyalások eredményei is a megvalósulás lehetőségével kecsegtettek. A Habsburg Monarchiának betettek, ahogy ma mondjuk, ami Magyarországot illetően is súlyos következményekkel járt – fog majd járni, ebben az évben ezt mifelénk alig valaki gondolta. Mifelénk már akkor sem volt szokásban a gondolkodás.

De hát hagyjam már ezt abba! Nem vagyok én történész. Ha pedig nem-történészként is világos számomra, s tulajdonképpen már 1917-ben világos kellett volna legyen min-

denkinek, hogy Trianon bekövetkezik – nem hívták még persze Trianonnak –, akkor ezerkilencszáztizenhét kapcsán nyugodtan elmélkedhetek éppenséggel arról is, hogy miként viszonyulok ehhez az akkor még névtelen Trianonhoz; mit törődöm én azokkal, akiknek ezerkilencszázhúszról kell majd írniuk.

De még nem mondtam meg, hogy vajon miért kellett volna, hogy már a tizenhetes tárgyalások és az antant biztos győzelmi kilátásai alapján világos legyen az 1920-as jövő. Lássuk csak: ha a csehek leválhatnak a Monarchiáról – az antant megígérte nekik –, akkor viszik a Felvidéket meg a Kárpátalját is. Pedig ugye az odaígértek – ezt már többször is bizonyították – nem kértek volna a csehekből, ha megkérdezték volna őket. De mi a fenének kérdezzék? A végén még ők maguk akarnak rendelkezni önmaguk felett.

Ha a románokat zavaros viselkedésükért meg kellett jutalmazni, akkor hadd kapják meg Erdélyt (meg az annak részeivé kinevezett Részeket, legyen végre világos, miért Partium); hiszen mindig is azt állították, hogy az az övék. A Délvidék meg? Ha a délszlávok nagy közös országot akarnak, akkor kapják is meg; s ez kétségtelenül bizonyos következményekkel jár. Hogy azután évtizedekkel később feketén-fehéren kiderül, hogy fenét akartak ők nagy közös országot. Nagyot igen; mindegyik külön-külön; de hogy közöset?

Nem is mondom tovább. Hogy az a bizonyos Nagy-Magyarország nem volt egyben tartható, az számomra vitathatatlan. Hogy a Monarchia sem, az már nem olyan biztos. Az én híg magyar szememben ma így néz ki a dolog. Csak az nem világos, hogy miért olyan fuser módon kellett a Monarchiát, azon belül meg Magyarországot szétszedni. Bibó szerintem helyesen és okosan mondotta, hogy megszokható határokat kellett volna kialakítani. (Pedig ő nem is volt hígmagyar.) Ezen meg – gondolom – azt értette, hogy az új politikai-közigazgatási határoknak, ahol ez lehetséges lett volna, egybe kellett volna esniük az etnikaiakkal. Nos, hogy a fentebb emlegetett tárgyalásokból – ha valaki odafigyel – vajon kiderülhetett volna-e, hogy ez speciel Trianonban senkit sem fog érdekelni,

azt nem tudom. Mindegy is. Lett, ami lett. Azt meg tudjuk, hogy határrevízióban csak olyanok gondolkodtak a későbbiekben, akik vállalták egy új háború kockázatát. A rendszerváltás után szerencsére ilyesmi senkinek nem jutott az eszébe. Vagy ha eszébe jutott is, nem mondta. Eddig rendben is lett volna. Még ha mindez a kisebbségeknek – többnyire magyarok – továbbra sem tetszett. Joggal. Ami nem volt rendben az elmúlt 28 évben, az az, hogy a magukat baloldalinak nevező pártok – nem állhatom meg, hogy rákérdezzek, miért is baloldaliak ezek az ilyen-olyan pártok? Ez a kérdés azóta furdalja az oldalamat, amióta az általam nagyon is szeretett Duczynska Ilona valamelyik könyvét minden baloldalinak ajánlotta, Andreas Baadertól Leonyid Brezsnyevig; én édes jó istenem!! Attól baloldaliak, hogy nem nacionalisták? Duczynska biztos nem ezt gondolta. Engem határozottan lebaszott, amiért a fasizmusról szóló könyvemben a nacionalizmust valami jobboldali dolognak tekintettem. Mindegy is. – Tehát ezek a „baloldali” pártok, melyek az említett 28 évben sokszor hatalmon voltak, erről az egész kérdéskörrel – nem tudom másként mondani – kussoltak. Eszük ágában nem volt diszkussziót kezdeni Trianonról. Nem arról, hogy vajon nem kéne-e revideálni a határokat; hanem arról – de még az sem jutott eszükbe –, hogy talán lassan-lassan valamit, ha nem is a határokat, mégis meg kellene változtatni: nevezetesen a közgondolkodást és a közbeszédet. Eszükbe sem jutott, hogy a kussolás és az acsargás között létezhetne valami más is: normális közbeszéd Trianonról. Nem lehetett volna, mondjuk, arról beszélgetni, hogy a baj nem a Szent István-i Magyarország (64 vármegye, Horvátországról valamiért lemondtak) elvesztése, hanem azoké a városoké, amelyek Budapesten kívül képviselték a modern nyugatos polgári magyar kultúrát: Kassáé, Nagyváradáé, Szabadkáié. Mert ez nagy baj volt. Ha ugyanis ezek megmaradnak, mindjárt nem tűnt volna Budapest olyan idegennek (idegenszívűnek) a vidék szemében. Hogy a „baloldal” mindarról hallgatott, amit meg kellett volna beszélni, ezt használta ki aztán a jobboldal – az meg

miért jobboldal? A baloldalból, úgy tűnt, hiányzó nemzeti érzésre apellálva megszerezte a hatalmat. Na jó, ezt sem folytatom. Mindenki tudja.

Megkísérelhetnék utánagondolni annak, hogy vajon miért volt szálka a polgári nyugat szemében Európának az a „középső” birodalma, melyhez mi is tartoztunk. De ezt is a történészekre hagyom. Veszekedjenek ők rajta, hogy vajon a győztesek szétverték-e, vagy a belső ellentétek folytán széthullott. Gondolom, mindkét tényező szerepet játszott abban, hogy egy ilyen-olyan nagy országból, amely kétségtelenül soknemzetiségű volt, miért csináltak, csinálódott, csak úgy lett számos kis, többnyire ugyancsak soknemzetiségű és többnyire elviselhetetlen nemzetiségi ellentétekkel megáldott ország. Lehet persze, hogy ezt sokan észre sem vették. Apukám például soha nem vesztegetett egyetlen szót sem arra, hogy milyen volt az, amikor 1914-ben egy nagy birodalomból elindulván, némely kalandok után – harcmező, sebesülés, kitüntetés, fogságba esés, hurcoltatás egészen a Csendes-óceánig, matrózkodás, vagy mi a csuda valami teherhajón – 1922-ben megérkezett egy picsányi kis országba, még szerencse, hogy egyáltalán megtalálta. Az előbbiben ő egy emancipált zsidó banktisztviselő volt, az utóbbiban egy gyanús zsidó banktisztviselő, de mintha ezt sem akarta volna észrevenni. Én magam már a zűrbe és zavarba, megaláztatásba születtem bele. Amikor meg a megaláztatás éppen megszűnt – rosszabbul is járhattam volna, nem is értettem, hogyan úsztam meg azt, amit tulajdonképpen nem lehetett, nem szabadott volna megúszni –, számomra teljesen természetes volt, hogy némely börzsönyi kirándulásokkor, elindulván, megérkezvén Szobra, az Ipoly folyó nem egy kis micsodának, hanem metafizikai entitásnak volt tekintendő, egy felette lebegő átjárhatatlan falal. Az már később volt, amikor Judit feleségemmel Somoskő vára táján nyaralván, nekiindultunk, hogy megmásszuk a Karancsot, s egyszer csak látjuk, hogy két lovas kiskatona szegődött a nyomunkba, maguk után cibálva szegény párákat. Mit gondoltak – ők semmit

persze, a parancs az parancs, de a határőr parancsnokság –, hogy disszidálni akarunk Csehszlovákiába, vagy csak úgy véletlenül átkeveredünk a metafizikai falon, s akkor megesznek a csehszlovákok (szlovákok már-még nem voltak)? Úgy látszik, ekkorra már kicsit kijózanodtunk, s ezért csak röhögtünk – a lovakat persze sajnáltuk. Az viszont sokkal, de sokkal korábban volt, gondolom, még a fordulat éve előtt, amikor iskolai kiránduláson voltam Kőszegen, elindulunk az Írott-kő felé, már kezdetben lovas katonai kísérettel, azután egyszer csak azt mondja a katona: tovább nem lehet menni. Ő látta, én nem azt az alsóbbrendű metafizikai entitást, még nem az ország, hanem a határsáv határát, amely áttörhetetlennek bizonyult. Mindez elmúlt, de azért itt-ott megint épülget határ, igaz, most nem metafizikából, hanem szögesdrótból. (De hiszen az osztrák–magyar határon is volt szögesdrót, mit kell egy kis szögesdróton fennakadni?)

Minek fecsegek annyit? Talán elég lett volna leszögezmem, hogy 1917-ben előkészületek tettek a volt Közép-Európának – Habsburg Birodalom – radikális szétverésére, amit aztán békeszerződésnek tekintettek. Bibó megmutatta, hogy a modernitásban hogyan felejtették el a békecsinálás művészetét, ami abban állott, hogy felszámolták azokat a problémákat, amelyek a háborúhoz vezettek. Ehelyett újabban a győztesek megbüntetik a veszteseket. S le se szarják, hogy a büntetés igazságos-e. Mi az, hogy igazságos, mi az, hogy igazság?

Na, szóval erre jutottam, miután megnéztem az interneten, mi áll 1917-ről. Ha nem lenne internet, most is csak a noszf meg talán a februári jutott volna eszembe. Arról viszont csak a Brezsnyev-vicc jut az eszembe. Leonyid meglátogatja anyukáját a szülőfalujában. Csodálatos autóban érkezik, bőséges ajándékokkal megrakodva. Anyuka meg van ijedve: „Mondjad, Leonyid, nem félsz, hogy visszajönnek a kommunisták? Erről jut eszembe. Gyerekkoromban szó volt valami pétervári mozgolódásokról, a Téli Palota ostromáról. Mondjad, Leonyid, te olyan okos vagy, lett abból egyáltalában valami?”

Rostás-Péter István

RÉSZ(ECSKE)- GYORSÍTÁS

Szilánkos memóriagyakorlatokba gémberegett agyunk van úgy, hogy iszonyodik a történelmi freskó restaurálásától: okosabbik fejünk biccent és be(m)éri a rálátás ábrándjának kartotékolásával. Startolás hát a részletből, diribdarab dokumentumokból kibontandó a körkép sugallatát; mint tépett-elsárgult plakátból kiköbözni a harsogó propagandagépezet totális páncélzatát, ilyesféle írásnak állnék itt elébe.

A rész a csaszty, s ennek is simogató, dédelgetett, kicsinyítő, már-már megejtő formája. Furmányos csattanókat rejtegető rusztikus erezetű ripacséria, gyöngyszemeiből maroknyi, ha fennmaradt. Ezért érdemes még felkutatni a „kor(ona)tanúkat”.

Az ötvenes-hatvanas éveket járjuk; az archivált írógévelt oldalaknak szkennelt mi-voltukban is illik hát kellően viharverten felvillanni:

*„Szánt a traktor Szolnok vármegyébe,
Traktorista hajlik ki belőle.
A két szeme jaj de büszkén ragyog:
Kenyércsata katonája vagyok.”¹*

A harcias lendületet precíz rendezői utasítás adagolta, midőn kimondatott, hogy a brigád „általában 6-8 főből áll, akik közül egy ze-

¹ Szurmay Ernő: Emlékjelek. A fordulat évétől a forradalomig. Versegly Ferenc Elektronikus Könyvtár [1] <http://vfk.vfmk.hu/00000132/015.html>